

ЮЛИЕВИЯТ ЗАКОН СРЕЩУ ИЗНУДВАНЕТО

Таня Мирчева

студентка в Софийски университет „Св. Климент Охридски“, България

Резюме: Настоящата разработка има за цел да разгледа значението на Юлиевия закон срещу изнудването в борбата срещу корупцията в Древния Рим, като проследи социалните и политически условия, допринесли за неговото създаване и обърне внимание на неговите особености от юридическа гледна точка. Предмет на изследването са деянията, които законът обявява за престъпни и наказанията, които се предвиждат спрямо тях.

Ключови думи: Римско право, Цезар, корупция, изнудване, закон, *Lex Iulia de repetundis*;

CAESAR'S LAW AGAINST THE EXTORTION

Tanya Mirtcheva

Law student in Sofia University „St. Kliment Ohridski“, Bulgaria

Abstract: This article focuses on the Caesar's law against the extortion (*Lex Iulia de repetundis*) and his importance. The present investigation tries to give a general view of the social and economic conditions which have influenced the creation of this law with his legal characteristics.

Keywords: Roman law, Caesar, extortion, law , *Lex Iulia de repetundis*;

Когато се разглежда първият консулски мандат на Гай Юлий Цезар от гледна точка на законодателната му дейност, в научната литература най-широко значение традиционно е отдавано на историческия *Lex Iulia agraria*. По същото това време обаче Цезар успява да прокара още един, не по-малко важен закон, който също оставя трайна следа в правото на Античния свят. Това е *Lex Iulia de repetundis* или, в превод на български, Юлиев закон срещу изнудването.

По своя правен характер *Lex Iulia de repetundis* се явява един от най-изчерпателните закони, посветени на борбата с този тип престъпления в римското право, а от историческа гледна точка той е забележителен и с още нещо. Приет още през далечната 59 г. пр.Хр., този закон далеч надживява своите съвременници, като на Запад се запазва до падането на Западната римска империя, а на Изток фрагменти от него намират място в големите кодификации на Византия и се прилагат чак до завладяването ѝ от османците през 1453 г.

В Рим още много преди Цезар, разбира се, корупцията е разглеждана и санкционирана като сериозно престъпление, което бавно, но неотменно руши доверието в държавността. Терминът *repetundae* обаче означава по-скоро изнудване, една от многото разновидности на корупцията. В буквален превод значи връщане обратно на имуществото, придобито чрез изнудване от страна на магистрат или управител на провинция.

Първият закон срещу изнудването – *Lex Calpurnia*, е приет още през 149 г. пр.Хр., но като наказание той предвижда единствено парични глоби. Може да се смята, че следващият закон в тази насока – *Lex Junia*, въвежда изгнанието като санкция за тежките престъпления, а *Lex Servilia* от 100 г. пр.Хр. удвоява размера на имуществената санкция, тъй като преди това тя представлява единствено връщане на неправомерно придобитото имущество. Едва през 81 г. пр.Хр. приетият по времето на знаменития диктатор Сула *Lex Cornelia* разширява кръга деяния, наказвани като корупция, включително и извършените в римските провинции.

Всички тези закони обаче са твърде далеч от това да създадат достатъчно удачни условия за борба с изнудването в Древния Рим. Поради тази причина през 59 г. пр.Хр. Юлий Цезар се заема с изготвянето на нов закон, който да запази положителните аспекти във вече действащото законодателство в тази област, като в същото време го разшири и направи ефективно за

санкционирането на този тип престъпления, широко разпространени в провинциите към края на Републиката.

С цел да разберем в дълбочина причините за създаването и специфичния характер на съдържанието на Юлиевия закон срещу изнудването обаче е необходимо да разгледаме най-напред историческите, социалните и политическите предпоставки, съпътстващи приемането на закона. През 59 г. пр.Хр., когато встъпват в длъжност новите консули – Марк Калпурний Бибул и Гай Юлий Цезар, Рим неотдавна се е отърсил от диктатурата на Сула, а Цицерон току-що е произнесъл прочутите си речи в защита на Републиката. По това време обаче Римската република изживява дълбока криза. Рим все по-ясно осъзнава, че *res publica* трябва или да се реформира, или да се потърси нова форма на управление. В голямата си част римското общество усеща, че държавните органи не съумяват да отговорят адекватно на социалните и политическите процеси, които назряват в онзи момент. Това настроение сред римските граждани допълнително е подхранвано от редица корупционни скандали, като особено показателни са два от най-известните съдебни процеси в кариерата на римския адвокат и политик Марк Тулий Цицерон – процесите срещу Секст Росций и Гай Верес. В процеса срещу Росций се разкрива, че римски гражданин е убит с цел да се заграби имуществото му, а името му е включено със задна дата в проскрипционните списъци от приближени до диктатора Сула, който по това време еднолично управлява Рим. Наричателно за корумпираност в управлението на провинциите пък се превръща името на Гай Верес, управителят на провинция Сицилия, който в хода на съдебния процес е уличен от Цицерон в редица корупционни престъпления и злоупотреби, някои от които недвусмислено подсказващи, че управителят на Сицилия е покровителстван от представители дори на самия Сенат. Вероятно всичко това до голяма степен дава основание на Катилина да демагогства, казвайки на всеослушание, че Рим има две тела: едното слабо, но със силна глава – Сенатът, а другото силно, но със слаба глава – народът.

Встъпвайки в първия си консулски мандат, Юлий Цезар ясно си дава сметка за сложността на социалната и политическата ситуация, и най-вече за това, че ако иска да поведе римското общество в нова посока, първо трябва да спечели доверието му. Ето защо скоро след встъпването си в длъжност той се

изправя пред един ключов проблем за почти всяко общество, което изживява криза – корупцията.

Приемането на успешен закон в борбата с корупцията, и по-специално с изнудването на граждани от страна на администрацията, най-напред изисква осигуряване на необходимата политическа подкрепа за прокарването му. Това обаче не е лека задача, особено с оглед на факта, че голяма част от управляващите далеч нямат особен интерес от прокарването на подобен закон.

Въпреки че в периода на Римската република Сенатът не разполага със законодателни правомощия, именно от него зависи одобряването на всеки законопроект преди предлагането му за гласуване от народното или плебейското събрание. Правомощие, което несъмнено може да осуети прокарването на закона, при това още в зародиш. Тази наглед сериозна пречка обаче е преодоляна от Цезар с едно просто и в същото време изключително ефективно решение, което подготвя общественото мнение и значително затруднява отхвърлянето както на Аграрния закон, така и на недвусмисления и категоричен закон срещу корупцията. Това решение е превръщането на протоколите от заседанията на Сената и взетите решения в публично достояние чрез публикуването им в *Acta Diurna*. По онова време това е официалният вестник в Рим, в който се публикуват новини от различен характер, които касаят живота в града, а публикуването в него и на взетите от Сената решения го превръща в първия в историята своеобразен държавен вестник. По този начин Цезар на практика почти изключва възможността за отхвърляне на закона, тъй като при положение че взетите решения в Сената стават публично достояние, нито един сенатор не би могъл да се противопостави на един строг закон срещу корупцията без да се дискредитира и да породи основателни съмнения за своята безкористност. Така през 59 г. пр.Хр. в Рим е приет Юлиевият закон срещу изнудването, а на Сената не остава друго освен да го приветства – вероятно без изобщо да подозира, че това ще бъде последният закон срещу корупцията в Рим, което пък от своя страна ще го превърне в един от най-дълго действащите нормативни актове в тази област.

Точната датировка на закона остава неизвестна за нас. Според някои учени *Lex Iulia de repetundis* е приет още през месец май, като част от редица мерки, които Цезар предприема, за да спечели плебса на своя страна. Най-

вероятно обаче подготвянето на закона започва след избирането му за консул, което с оглед на изчерпателния обем и прецизността на формулировките дава основание по-скоро да се приеме тезата на Уст – че законът е приет в края на консулския мандат на Цезар – през месец август или септември на 59 г. пр.Хр.

Текстовете на *Lex Iulia de repetundis* достигат до нас от косвени източници, в които е съхранена една сравнително малка, но може би най-съдържателната част от този наистина фундаментален закон, който в пълния си вид съдържа поне около 100 разпоредби. Близко шест века след приемането му сведения за него намират място в Дигестите и в Юстиниановия кодекс, а допълнителна информация откриваме и в някои писма на Цицерон.

Обект на престъплението по *Lex Iulia de repetundis* са средствата, неправомерно получени при изпълнението на държавна служба или заемането на съдийска длъжност, с изключение на даренията от близки роднини или от съпругата. Според закона наказуемо е всяко получаване на средства за изпълнение или неизпълнение на служебни задължения, а също така и получаването на подкуп за изказване на мнение в Сената или в народното събрание за повикването на войник на военна служба или пускането му в отпуск. Наказуемо е и получаването на подкуп при постановяване на съдебно решение в полза подкрепяната страна, или за постановяване на задържане на невинен човек в затвора, както и за оказване на натиск от трети лица върху съдиите, за да отсъдят в нечия полза или вреда.

Законът се отнася не само до неправомерни действия от страна на магистратите, но и до такива от страна на техните помощници. Наказва и получаването на подкуп при свидетелстване или несвидетелстване по дадено дело. Осъдените по този закон след това не могат да дават свидетелски показания или да заемат съдийска длъжност.

В сравнение с предходните закони, Юлиевият закон срещу изнудването налага доста по-строги наказания, тъй като в него по-голямата част от престъпленията се наказват с изгнание, а в случаи като получаване на подкуп за издаване на нечия смъртна присъда наказанието може да бъде смърт или изоставяне на остров. Новият закон дава право на иск, включително и срещу наследниците на онези, които са придобили имущество чрез корупция, като

искът може да бъде предявен в срок от една година след смъртта на наследодателя.

Показателна за стремежа да се ограничи корупцията, ширеща се сред администрацията и съдебната система, е и следната разпоредба:

D. 48.11.8.pr. (Paulus libro 54 ad edictum) Quod contra legem repetundarum proconsuli vel praetori donatum est, non poterit usu capi. 1. Eadem lex venditiones locationes eius rei causa pluris minorisve factas irritas facit impeditque usucapionem, priusquam in potestatem eius, a quo profecta res sit, heredisve eius veniat.

Това което, противно на закона срещу изнудването, е дарено на проконсул или претор, не може да бъде придобито по давност чрез владение. Същата разпоредба прогласява за нищожни продажбите и наемите, сключени с такава цел на по-висока или по-ниска цена, и не допуска придобиването по давност, докато вещта не бъде върната на първоначалния собственик или неговите наследници.

По този начин новият закон дава една сравнително удачна защита на лицата, станали жертва на изнудване от страна на администрацията, като изключва възможността управителите, придобили имущество по такъв начин, да използват придобивната давност като своеобразна „вратичка в закона“, с която да запазят придобитото и да избегнат предвиденото наказание.

Изброените дотук разпоредби са показателни за дълбочината и сериозността на проблема в Рим по онова време, но също и за степента, в която новият закон подобрява нормативната уредба в тази област. Вероятно това е причината да бъде приветстван от повечето си съвременници. Цицерон например, който успява да осъди Верес по стария *Lex Cornelia*, определя закона на Цезар като един строг закон в борбата с корупцията, а също и като “*iustissima atque optima*” – възможно най-добрият и справедливият.

Lex Iulia de repetundis обаче далеч надживява своите съвременници, като става част от правната система на Източната римска империя – Византия, където след свалянето от власт на иконоборците се прави опит за връщане към Юстиниановото право, като то бива преведено на гръцки в съставените през IX в. Βασιλική (Василики). Поради големия си обем обаче се налага на свой ред Василиките да бъдат преработвани в по-съкратени по обем сборници, най-известният от които е „Шестокнижието“ на Арменопуло, съставено през XIV век. В него фрагменти от *Lex Iulia de repetundis* също намират своето място.

Повече от 2000 г. след приемането на Юлиевия закон срещу изнудването, в статията си “The date of Lex Iulia de repetundis”, Уст го определя като „един от най-трайните паметници на държавническото изкуство на Юлий Цезар“, който повече от петстотин години има ключово значение за управлението на провинциите в Римската империя.

В повечето случаи, когато един закон или правен институт се запазва продължителен период от време, причината най-често е неговата ефективност. Ако има обаче изключение от този принцип, той е по отношение на законодателствата, насочени именно срещу корупцията, където възможните причини за толкова дългото действие на такъв един закон могат да бъдат две – когато той е ефективен или когато е твърде слаб, за да ѝ се противопостави.

Несъмнено *Lex Iulia de repetundis* може да се определи като строг закон в борбата с изнудването. Въпреки това, ако се вгледаме по-задълбочено в съдържанието на някои разпоредби, неминуемо ще открием известни слабости. Показателен е фактът, че той урежда въпроса с неправомерните действия на магистратите и техните помощници, но пропуска въпроса с оказването на натиск върху съдебните заседатели. От една страна, решително се противопоставя на даренията, приемани от римските управници, но в същото време прави изключение за средствата, дарени им от близки роднини и съпругата. По този начин остава отворен въпросът какво ще последва, ако вместо на съответния управител, подкупът бъде даден на негов близък роднина, а оттам вторично премине в патримониума на онзи, за когото е предназначен.

Въпреки тези известни слабости не може да бъде отречено, че Юлиевият закон срещу изнудването му се противопоставя много по-изчерпателно в сравнение с всички предхождащи го закони, като, разбира се, имаме предвид времето и социалната обстановка, в които е създаден. В тази връзка е важно преди всичко да си дадем сметка за действителната роля на един закон в борбата с порочната практика. Целта му несъмнено трябва да бъде създаване на максимално добри предпоставки и механизми за справяне с нея, но, що се отнася до корупцията, нито един закон, бил той и “*iustissima atque optima*”, не може да компенсира липсата на съзнание за проблема и най-вече липсата на воля за преодоляването му.

Толкова продължителното запазване на Юлиевия закон срещу изнудването поставя най-вече въпроса какъв трябва да бъде един закон, за да устои на времето. Несъмнено, ако потърсим отговора на този въпрос като се вгледаме в разпоредбите на *Lex Iulia de repetundis*, той следва да бъде възможно най-изчерпателен и насочен в сърцевината на проблема. Трябва да бъде формулиран така ясно и категорично, че да изключи всяка възможност някой да направи опит да го отмени без да бъдат прозрени неговите истински намерения. От юридическа гледна точка Юлиевият закон срещу изнудването внася значително подобрене на нормативната уредба в областта на борбата с корупцията в Древния Рим. Обявява за престъпления доста широк кръг от деяния, подкопаващи нормалното взаимодействие между гражданите и администрацията, премахва придобивната давност спрямо средствата, получени чрез изнудване, и налага доста по-строги наказания в сравнение с предходните закони. По този начин той осигурява една сравнително добра за времето си нормативна база, която улеснява борбата с този тип престъпления и, при наличие на необходимата воля от страна на управляващите, създава предпоставки за ограничаване на корупцията в Рим и провинциите.

ИЗПОЛЗВАНА ЛИТЕРАТУРА

1. BERGER, Adolf. Encyclopedic dictionary of Roman law. New York, 1980. p. 675
2. OOST, Stewart. The Date of the Lex Iulia De Repetundis. – *The American Journal of Philology*, Vol. 77, 1956, No. 1, p. 19–28
3. ВЕНЕДИКОВ, Петко. Записки по римско право. София, 2009, с. 31
4. МИШУЛИН, А. Антична история на Гърция и Рим. София, 1945, с. 353
5. НОВКИРИШКА, М. Някои аспекти на отговорността на съдията в римското право. – *Studia Iuris*, 2015, № 2
(<http://studiaiuris.com/en/15;jsessionid=57E8EB702534E6AC11FC85ECD09875E>)
6. УТЧЕНКО, С. Л. Юлий Цезар. София, 1983, с. 80–81
7. Гай СВЕТОНИЙ Транквил. Животът на дванадесетте Цезари. София, 1981, с. 18

Електронни източници:

1. Repetundae. Article by George Long, M.A., Fellow of Trinity College on pp. 986–987 of William Smith, D.C.L., LL.D.: *A Dictionary of Greek and Roman Antiquities*, John Murray, London, 1875. Достъпно на http://penelope.uchicago.edu/Thayer/E/Roman/Texts/secondary/SMIGRA*/Repetundae.html, последно видяна на 27 февруари 2018 г.

2. M. Tvlli Ciceronis pro sex. Roscio amerino oratio. Достъпно на <http://www.thelatinlibrary.com/cicero/sex.rosc.shtml>, последно видяна на 27 февруари 2018 г.
3. M. Tvlli Ciceronis orationes in Verrem. Достъпно на <http://www.thelatinlibrary.com/cicero/ver.shtml> , последно видяна на 27 февруари 2018 г.
4. M. Tullius Cicero. Against Vatinius. Достъпно на <http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Cic.%20Wat.%2012.29&lang=original> последно видяна на 27 февруари 2018 г.
5. M. Tullius Cicero. For Rabirius Postumus. Достъпно на <http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Cic.+Rab.+Post.&fromdoc=Perseus%3Atext%3A1999.02.0020>, последно видяна на 27 февруари 2018 г.
6. M. Tvlli Ciceronis in I. Calpurnium Pisonem oratio. Достъпно на <http://www.thelatinlibrary.com/cicero/piso.shtml> , последно видяна на 27 февруари 2018 г.
7. D. 48.11.0. *De lege Iulia repetundarum*. Достъпно на <http://www.thelatinlibrary.com/justinian/digest48.shtml>, последно видяна на 27 февруари 2018 г.
8. Codex Iustinianus. 9.27.0. Ad legem Iuliam repetundarum. Достъпно от <http://droitromain.upmf-grenoble.fr/Corpus/CJ9.htm#27>, <https://droitromain.univ-grenoble-alpes.fr/Corpus/CJ9.htm#27>, последно видяна на 27 февруари 2018 г.